

Sina śmierć z Azji

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

EGZEMPLARZ DLA AUTORA W CELU WERYFIKACJI, BEZ PRAWA DO DALSZEGO UDOSTĘPNIANIA.

Sina śmierć z Azji

IWONA JANICKA

EPIDEMIE CHOLERY
W PÓŁNOCNO-ZACHODNICH
GUBERNIACH CESARSTWA
ROSYJSKIEGO W XIX WIEKU

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

EGZEMPLARZ DLA AUTORA W CELU WERYFIKACJI, BEZ PRAWA DO DALSZEGO UDOSTĘPNIANIA.

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

GDAŃSK 2021

Recenzent
prof. dr hab. Adam Szarszewski

Redaktor Wydawnictwa
Katarzyna Ambroziak

Autorzy streszczeń
Bartosz Byczkowski (j. angielski)
Tatiana Kopac (j. rosyjski)
Aistis Žalnora (j. litewski)

Projekt okładki i stron tytułowych
Studio Spectro

Na okładce wykorzystano ilustrację Roberta Seymoura
Cholera „Tramples the victors & the vanquished both” (domena publiczna)

Skład i łamanie
Michał Janczewski

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

EGZEMPLARZ DLA AUTORA W CELU WERYFIKACJI, BEZ PRAWA DO DALSZEGO UDOSTĘPNIANIA.

Monografia jest wynikiem badań przeprowadzonych w ramach grantu
Narodowego Centrum Nauki, umowa nr UMO-2015/19/B/HS3/02117

Publikacja dofinansowana ze środków Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego
oraz Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-200-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp	13
I. Cholera	33
I.1. Patologia, epidemiologia i etiologia cholery w dziewiętnastowiecznej dyskusji naukowej	33
I.1.1. Patologia cholery	33
I.1.2. Teorie epidemiologii i etiologii cholery	57
I.2. Warunki fizjograficzne i społeczno-cywilizacyjne w północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego	96
I.2.1. Gubernia wileńska	98
I.2.2. Gubernia kowieńska	104
I.2.3. Gubernia grodzieńska	109
I.2.4. Gubernia mińska	113
I.2.5. Gubernia mohylewska	120
I.2.6. Gubernia witebska	124
I.3. Chronologia, geografia i statystyka pandemii cholery	130
I.3.1. Pandemie cholery	130
I.3.1.1. Pierwsza pandemia 1817–1823	143
I.3.1.2. Druga pandemia 1826–1837	144
I.3.1.3. Trzecia pandemia 1841–1861	149
I.3.1.4. Czwarta pandemia 1863–1875	152
I.3.1.5. Piąta pandemia 1881–1896	154
I.3.2. Statystyka epidemii cholery w północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego – trudności badawcze	161

I.3.3. Epidemie cholery w północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego	180
I.3.3.1. Epidemie z okresu drugiej pandemii (1831, 1837–1838)	180
I.3.3.2. Epidemie z okresu trzeciej pandemii (1847–1849, 1852–1859)	189
I.3.3.3. Epidemie z okresu czwartej pandemii (1866–1867, 1869–1873)	203
I.3.3.4. Epidemie z okresu piątej pandemii (1892–1895)	208
II. Profilaktyka zdrowotna i organizacja systemu ochrony zdrowia	219
II.1. Indywidualne i zbiorowe środki ochronne przeciwko cholercze	219
II.1.1. Instytucjonalno-prawne warunki określające sposoby zapobiegania chorobom zakaźnym i walki z epidemiami w Cesarstwie Rosyjskim	219
II.1.2. Zalecenia higieniczno-sanitarne jako element profilaktyki zdrowotnej	245
II.1.3. Środki medyczo-policyjne	278
II.2. Środki bezpieczeństwa na drogach	357
II.2.1. Kordony sanitarne i kwarantanny na drogach lądowych	357
II.2.2. Ograniczenia w ruchu rzeczonym	405
II.2.3. Środki sanitarne na drogach kolejowych	420
III. Walka z cholera	471
III.1. Pomoc medyczna i opieka nad chorymi	471
III.1.1. Placówki medyczne i ich personel	471
III.1.2. Leczenie i opieka nad chorymi	529
III.1.3. Pochówek zmarłych na cholercę	585
III.2. Usuwanie skutków epidemii i działania reformatorskie	613
III.2.1. Dekontaminacja cholery	613
III.2.2. Przedsięwzięcia sanitarne i reformy w części medycznej	644
Zakończenie	691
Aneksy	697
Aneks 1. Zmiany granic guberni i powiatów Kraju Północno-Zachodniego w latach 1797–1917	697
Aneks 2. Wiadomość o urzędnikach medycznych i niższych służących zatrudnionych w mieście Poniewieżu dla powstrzymania epidemicznej cholery w 1853 r. z rozporządzenia tamtejszego Powiatowego Komitetu Cholerycznego	700
Aneks 3. Liczba chorych i zmarłych na cholercę w północno-zachodnich guberniach Rosji w XIX w. według badaczy rosyjskich, litewskich i polskich	702
Aneks 4. Zestawienie danych dotyczących przebiegu cholery w północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego w latach 1831–1895	707
Aneks 5. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych i powiatach w obwodzie białostockim w latach 1831 i 1837	717

Aneks 6. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych, nadetatowych i powiatach guberni wileńskiej w latach 1831–1894	719
Aneks 7. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych i powiatach guberni kowieńskiej w latach 1848–1895	726
Aneks 8. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych i powiatach guberni grodzieńskiej w latach 1831–1894	735
Aneks 9. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych i powiatach guberni mińskiej w latach 1831–1894	746
Aneks 10. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych, nadetatowych i powiatach guberni mohylewskiej w latach 1831–1894	753
Aneks 11. Przypadki zachorowań i zgonów z powodu cholery w miastach powiatowych i powiatach guberni witebskiej w latach 1831–1894	760
Aneks 12. Zachorowania i zgony z powodu schorzenia określanego jako „cholera <i>nostras</i> ” w północno-zachodnich guberniach w latach 1881–1893	769
Aneks 13. Zachorowania i zgony z powodu schorzenia określanego jako „cholera <i>nostras</i> ” w latach 1881–1886 w Rosji (łącznie z północno-zachodnimi guberniami)	771
Aneks 14. Przychody i rozchody oddziałów szpitali cholerycznych w guberni grodzieńskiej od listopada 1852 r. do 1 stycznia 1854 r.	772
Aneks 15. Projekty naczelników północno-zachodnich guberni rozdzielenia etatów medycznych przedstawione Departamentowi Medycznemu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w 1883 r.	783
Aneks 16. Miary rosyjskie	791
Aneks 17. Nazwy rosyjskich instytucji i urzędów	792
Bibliografia	795
Spis ilustracji	825
Spis map	827
Spis tabel	828
Abstract	830
Резюме	833
Santrauka	836
Indeks osób	839